

ЯПОНЫ ОЛОН УЛСЫН
ХАМТЫН АЖИЛЛАГААНЫ АГЕНТЛАГ

МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ
ТАТВАРЫН ЕРӨНХИЙ ГАЗАР

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ШИЛЖИЛТ
БОЛОН ХӨГЖЛИЙГ ДЭМЖИХ СУДАЛГАА

(ТАТВАРЫН ТОГТОЛЦООГ БЭЖУҮЛЭХ НЬ II ШАТ)

ЭЦСИЙН ТАЙЛАН
(Товч хураангуй)

JICA LIBRARY

J 1166602 [1]

2001 оны 7 сар

ТӨСӨВ САНХҮҮГИЙН СУДАЛГААНЫ ХҮРЭЭЛЭН

JICA
115
395
SSF
IBRARY

S S F
J R
01-107

**ЯПОНЫ ОЛОН УЛСЫН
ХАМТЫН АЖИЛЛАГААНЫ АГЕНТЛАГ**

**МОНГОЛ УЛСЫН ҮНДЭСНИЙ
ТАТВАРЫН ЕРӨНХИЙ ГАЗАР**

**МОНГОЛ УЛСЫН ЗАХ ЗЭЭЛИЙН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ШИЛЖИЛТ
БОЛОН ХӨГЖЛИЙН ДЭМЖИХ СУДАЛГАА**

(ТАТВАРЫН ТОГТОЛЦООГ БЭХЖҮҮЛЭХ НЬ II ШАТ)

**ЭЦСИЙН ТАЙЛАН
(Товч хураангуй)**

2001 оны 7сар

ТӨСӨВ САНХҮҮГИЙН СУДАЛГААНЫ ХҮРЭЭЛЭН

1166602(1)

Товчилсон үг

ТЕХ: Татварын ерөнхий хууль
ТМНБ: Татварын мэргэшсэн нягтлан бодох
ТИНБ: Татварын итгэмжлэгдсэн нягтлан бодох
НӨАТ: Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар

Валютын ханш

(2001 оны 7 сарын байдлаар)

1.00 USD / 1,096₮
1.00 USD / 125.40иен

Өмнөх үг

Япон улсын засгийн газар Монгол улсын засгийн газрын хүсэлтээр тус улсын татвар хурааалтын тогтолцоог бэхжүүлэх судалгааны ажлыг явуулахаар шийдвэрлэсний дагуу Японы Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны Агентлагаас Монголын зах зээлийн эдийн засагт шилжих шилжилтийг дэмжих судалгааны нэг хэсэг болгон уг судалгааг хийж гүйцэтгэлээ.

Японы Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны Агентлаг 2000 оны 7-р сараас 2001 оны 7 сар хүртэл Санхүүгийн судалгааны институтийн Кояанаги Юүжиро ахлагчтай судалгааны хэсгийг Монголд томилон ажиллууллаа. Мөн Хитоцубаши Их сургуулийн олон улсын үйлдвэрийн газруудын стратегийн судалгааны тэнхимын профессор Асанума Шинжи тэргүүтэй хяналтын зөвлөлийг байгуулан уг судалгааны ажилд мэргэжлийн болон арга зүйн талаас хяналт тавьж ажиллалаа.

Судалгааны хэсэг нь Монгол улсын Засгийн газар болон Үндэсний татварын ерөнхий газрын холбогдох хүмүүстэй зөвлөлдөн санал солилцохын зэрэгцээ газар дээр нь болон өөрийн оронд судалгаа, шинжилгээний ажил хийсний үндсэн дээр энэхүү тайланг боловсрууллаа.

Энэхүү тайлан нь Монгол улсад татварын зохистой, эрх тэгш тогтолцоог бүрдүүлэх болон татварын тогтвортой орлогыг хангахад хувь нэмэр болохын хамт манай хоёр улсын найрамдлыг хөгжүүлэх үйлсэд нэг алхам болно гэдэгт найдаж байна.

Эцэст нь судалгааны ажилд хамтран ажиллаж туслалцаа үзүүлсэн бүх хүмүүст чин сэтгэлийн талархлаа илэрхийлье.

2001 оны 8 сар

Японы Олон Улсын Хамтын
Ажиллагааны Агентлагийн
Ерөнхийлөгч
Сайто Күнихико

Илгээлт

Японы Олон Улсын Хамтын
Ажиллагааны Агентлагийн Ерөнхийлэгч
Сайто Күнихико Танаа

Монгол улсын зах зээлийн эдийн засагт шилжих шилжилтийг дэмжих судалгааны нэг хэсэг болох татвар хураалтын тогтолцоог бэхжүүлэх судалгааны ажлын II шатны тайланг өргөн барьж байна.

Энэхүү тайланд Японы Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны Агентлагтай байгуулсан гэрээний дагуу Төсөв санхүүгийн судалгааны институтээс хийсэн судалгааны үр дүнг нэгтгэн гаргасан болно.

Уг судалгааны ажлын хүрээнд судалгааны хэсэг 2000 оны 7 сараас 2001 оны 7 сар хүртэлх хугацаанд 7 удаа Монгол улсад очиж ажиллан судалгаа явууллаа. Газар дээр нь хийсэн судалгааны ажил болон Японд хийж гүйцэтгэсэн ажлын үр дүнгийн талаар Үндэсний татварын ерөнхий газар зэрэг холбогдох байгууллагуудтай зөвлөлдөн санал солилцсоны дүнд Монгол улсын татвар хураалтын тогтолцоог бэхжүүлэх санал зөвлөмжийг боловсруулж гаргалаа. Судалгааны хэсэг уг санал зөвлөмж дээр үндэслэн татварын ажилтнуудад зориулсан сургалт семинар зохион явуулах, гарын авлага боловсруулах зэргээр тодорхой арга зүйн удирдлагаар хангах ажлыг хийж гүйцэтгэн, уг тайланг боловсрууллаа.

Судалгааны хэсгээс Монгол улсын татварын тогтолцоог бэхжүүлэх нь Монгол улсын цаашдын хөгжилд зайлшгүй шаардлагатай зүйл гэж үзсэний үндсэн дээр Монгол улсын Засгийн газарт энэ чиглэлд тэргүүлэх ач холбогдол өгөхийг санал болголоо.

Судалгааны ажлыг явуулахад хамтран ажиллаж туслалцаа үзүүлж Монголд байх хугацаанд халуун дотноор хүлээн авсан Монгол улсын Засгийн газар болон Үндэсний Татварын Ерөнхий Газарт чин сэтгэлийн талархлаа илэрхийлье. Мөн Японы Олон Улсын Хамтын ажиллагааны Агентлаг, Гадаад Явдлын Яам, Монгол улс дахь Япон Улсын ЭСЯ, ЖАЙКА-ийн Монгол дахь төлөөлөгчийн газарт үнэтэй санал зөвлөгөө өгч, туслалцаа үзүүлсэнд гүн талархал илэрхийлье.

2001 оны 8 сар

Монгол улсын зах зээлийн эдийн
засагт шилжих шилжилтийг
дэмжих судалгааны хэсгийн
ахлагч
Кояанаги Юүжиро

Гарчиг

1	Судалгаа явуулах урьдчилсан нөхцөл болон зорилго.....	1
1.1	Судалгаа явуулах урьдчилсан нөхцөл.....	1
1.2	Судалгааны зорилго.....	1
2	I ба II шатны судалгааны үр дүн.....	2
2.1	Нэгдүгээр шатны судалгаа.....	2
2.2	Хоёр дугаар шатны судалгаа.....	2
2.3	II шатны судалгааны ажлын санал зөвлөмжийн ерөнхий агуулга.....	3
2.3.1	татварын системд тулгарч буй бэрхшээл болон түүнийг шийдвэрлэх арга зам.....	3
2.3.2	Хүн амын орлогын албан татвар.....	4
2.3.3	Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар.....	4
2.3.4	Албан ёсны квитанцийн системийг бүрдүүлэх.....	5
2.3.5	Татварын ногдлыг жишгээр тодорхойлох.....	5
2.3.6	ААНБОАТ-ын хяналт шалгалт.....	6
2.3.7	Хөх тайлангийн систем нэвтрүүлэх.....	6
2.3.8	Орлогыг нь тухай бүр тодорхойлох боломжгүй ажил үйлчилгээ хувиараа эрхлэгчдэд ногдуулах албан татварын талаар.....	7
2.3.9	Татварын бүртгэлийн систем.....	8
2.3.10	Хэрэг бүртгэлийн систем.....	8
2.3.11	Татварын маргаан.....	9
2.3.12	Авилгалаас урьдчилан сэргийлэх систем.....	10
2.3.13	Татвар төлөлтийн орчинг бүрдүүлэх.....	10
3	Цаашид шийдвэрлэх шаардлагатай асуудал.....	12

Товч хураангуй

1. Судалгаа явуулах урдчилсан нөхцөл ба зорилго

1.1 Судалгааны оршил

Монгол улсын Засгийн газар Япон улсын Засгийн газарт хандан төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгаас зах зээлийн эдийн засагт шилжих явцад хөгжлийн стратеги, нийгмийн хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөө, эдийн засгийн шинэчлэлийн тодорхой хөтөлбөр боловсруулахад тусламж үзүүлж, Монгол улсын эдийн засгийн бодлого боловсруулах ажилтаныг сургаж бэлтгэх зорилгоор хөгжлийн судалгаа хэрэгжүүлэх хүсэлт гаргасан билээ. Энэхүү хөгжлийн судалгаа нь Монгол улсын зах зээлийн эдийн засгийн шилжилтийг дэмжих чиглэлээр 1998 оны 9 сараас 2000 оны 3 сар хүртэл хэрэгжсэн.

Татварын тогтолцоог бэхжүүлэх нь сэдэвт нэгдүгээр шатны судалгаа нь энэхүү хөгжлийн судалганы нэгэн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг болж хэрэгжсэн билээ. Уг судалгааны зорилго нь төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэхийн тулд татварын тогтолцоог бэхжүүлэх санал зөвлөмж боловсруулах, Монгол улсын татварын албаны байцаагч нарын мэдлэг, чадварыг дээшлүүлэхэд хувь нэмэр болох технологи дамжуулахад чиглэж байв. Энэхүү нэгдүгээр шатны судалгааны ажлын үр дүнгийн талаарх эцсийн тайланг 1999 оны 8 сард Монголын талд өргөн барьсан юм. Монгол улсын Засгийн газар татвар хураалтын тогтолцоог бэхжүүлэх судалгааны хэсгийн ажлыг өндрөөр үнэлж энэ салбарт үргэлжлүүлэн хамтран ажиллах талаар Япон улсын Засгийн газарт хүсэлт гаргасан билээ. Япон улсын Засгийн газар бүх төрлийн татвар хураалтыг бэхжүүлж нэгдүгээр шатны судалгаагаар дамжуулсан технологийн үр дүнг улам сайжруулах үүднээс татварын тогтолцоог бэхжүүлэх хоёрдугаар шатны судалгааг хэрэгжүүлэх шийдвэр гаргасан. Ингээд 2000 оны 7 сараас 2001 оны 7 сар хүртэл энэхүү хоёрдугаар шатны судалгааны ажил хэрэгжсэн билээ.

1.2 Судалгааны зорилго

Монгол улсын эдийн засгийн нөхцөл байдалд (зах зээлийн эдийн засгийн шилжилт) зохицон ажиллаж чадахуйцаар Монгол улсын татвар хураалтын үйл ажиллагааг бэхжүүлэх, төсвийн орлогыг нэмэгдүүлж алдагдлыг бууруулах зорилгоор татварын хуулийг хэрэгжилтийг сайжруулах, цаашлаад тус улсын төсөв санхүүгийн бааз суурийг бэхжүүлэх нь хоёрдугаар шатны судалгааны ажлын зорилт болон тавигдсан юм. Ялангуяа татвар хураалтын тогтолцоог бэхжүүлэх хоёрдугаар шатны судалгааны ажилд Засгийн газрын хувьд татвар хураалтын механизм болон татвар төлөгчийн хувьд татвар төлөлтийн механизмыг судлах, эдгээр механизмыг гүйцэлдүүлэх татвар төлөлтийн орчинг боловсронгуй болгох, шинэ төрлийн татвар нэвтрүүлэх талаар судлахын зэрэгцээ дээрх асуудлаар санал зөвлөмж бэлтгэж технологи дамжуулахад чиглэж байв. Судалгааны дүнд татварын албаны үйл ажиллагааг илүү үр ашигтай

болгохуйц, хуулийн хэрэгжилтийг хангах тогтолцоог бүрдүүлэх, төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэх боломжийг бий болгохыг зорьсон.

2. Нэг ба хоёрдугаар шатны судалгааны үр дүн

Судалгааны нэг, хоёрдугаар шатны ажлын санал зөвлөмжүүдийг Монгол улсын Засгийн газар хүлээн авч өнгөрсөн хугацаанд дараах чиглэлийн ажлуудыг хэрэгжүүлээд байна.

2.1 Нэгдүгээр шатны судалгаа

Монгол улсын Засгийн газар нэгдүгээр шатны судалгааны хэсгийн санал зөвлөмжүүдээс дор дурдсан ажлуудыг хэрэгжүүлэхээр шийдвэрлэсэн болон хэрэгжүүлж дуусаад байна.

- ① Бүх шатны татварын албаны бүтэц зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох (2000 оны 2 сар)
- ② Том татвар төлөгчдөд кассын систем, бусад татвар төлөгчдөд «Үндэсний Татварын Ерөнхий Газрын албан ёсны квитанцийн систем» нэвтрүүлэх шийдвэр (2000 оны 3 сар Санхүү, эдийн засгийн сайд болон Хүнс, Хөдөө аж ахуйн сайдын тушаал, 2001 оны 1 сарын Засгийн газрын тушаал)
- ③ Татварт хамрагдахгүй байгаа нуугдмал орлогыг илрүүлэх, татвар ногдуулах, хураах дэвшилтэт арга, шинэлэг аргачлал бүхий хяналт шалгалтын гарын авлага, зөвлөмжийг хүлээн авсан. (2000 оны 2 сар)
- ④ Орлогоо нууж татвар төлөхөөс зайлсхийсэн татвар төлөгчдийн талаарх мэдээллийг урамшуулах /үнэлж авах/ тогтолцоог бүрдүүлэх, боловсронгуй болгох
- ⑤ Татварын байцаагчдын ажлыг үнэлэх, зэрэг дэв дэвшүүлэх, шагнал урамшуулал олгох журмыг шинэчлэх

2.2 Хоёрдугаар шатны судалгаа

Хоёрдугаар шатны судалгааны ажил эхлэх үед Монгол Улсын Засгийн Газраас судалгааны хэсэгт хандаж татварын багц хуулийн өөрчлөлт болон шинэ албан татвар бий болгохтой холбогдсон санал зөвлөмж боловсруулахад хамтран ажиллах талаар хүсэлт гаргасан юм. Судалгааны хэсэг ЖАЙКА-ийн удирдах төвөөс зохих зөвшөөрөл авсаны үндсэн дээр энэхүү хүсэлтийг хүлээн авч 2000 оны 7 сараас 2000 оны 12 сар хүртэлх хугацаанд хуулийн төсөл боловсруулах чиглэлийн ажил хийж холбогдох санал зөвлөмжийг боловсруулж өргөн барьсан билээ.

2001 оны 5 сарын байдлаар Улсын Их Хурлаар татварын хуулийн төсөл хэлэлцэгдэж байгаа бөгөөд өнөөгийн байдлаар судалгааны хэсгийн санал зөвлөмжийн дагуу дараах гол өөрчлөлт хийгдээд байна.

- ① Үл хөдлөх хөрөнгийн албан татварын хууль, онцгой тэмдэгтийн албан татварын хууль шинээр нэвтрүүлсэн.
- ② Бүх төрлийн татварын хуулийн өөрчлөлт (хүн амын орлогын албан татварын хууль; аж ахуйн нэгж, байгууллагын орлогын албан татварын хууль; нэмэгдсэн өртгийн албан татварын хууль; онцгой албан татварын хууль; автомашин, өөрөө явагч хэрэгслийн албан татварын хууль; авто бензин, дизелийн албан татварын хууль)

Мөн өөрчлөлт хийх зайлшгүй шаардлагатай татварын албаны үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх гол хууль болох Татвар ногдуулалт, төлөлтөнд хяналт тавих, татвар хураах тухай хууль болон татварын хуулиудын эх сурвалж болох Татварын Ерөнхий Хуулийн төсөл Улсын Их Хурлаар одоогийн байдлаар хэлэлцэгдэж байна.

2.3 Хоёрдугаар шатны судалгааны ажлын санал зөвлөмжийн ерөнхий агуулга

Энэхүү тайланг боловсруулахдаа нэг, хоёрдугаар шатны судалгааны ажлын явцад олж тогтоосон Монгол улсын төсөв санхүүгийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийн төсвийн орлогын эх үүсвэрийг найдвартай, бага зардлаар хангах зорилгоор олон талаас нь нарийн тунгаан үзсэн болно. Иймд зүй зохистой бөгөөд шударга байх, бага зардлаар татвар хураах, хэрэгжүүлэхэд хялбар байх, нэн тэргүүнд хэрэгжүүлэх шаардлагатай байх, татварын суурийг өргөжүүлэх зэрэг зорилтыг хэрэгжүүлэх боломжтой бодлого, санал зөвлөмжүүд тайланд голлох байр суурийг эзэлж байна.

Мөн дараах гол чиглэлийг баримтлан энэхүү санал зөвлөмжийг боловсруулав

- a) Монгол улсын өнөөгийн татварын албаны хувьд нэн бэрхшээлтэй асуудал болох далд эдийн засгийн сектор болон бэлэн мөнгөөр арилжаа, үйлчилгээ эрхлэгчдэд татвар ногдуулах, хураах арга барил зэрэг татвараас гадуур орлого олж байгаа татвар төлөгчдөд ямар аргаар нэг мөр татвар ногдуулдаг болох
- b) Татварын хуулийн хэрэгжилтийг хангах зорилгоор эцсийн дүндээ татвар төлөгчдөд татвар ногдуулах, татварын хяналт шалгалт хийх, татвар хурааж авахдаа ямар аргагүйгээр ажиллавал илүү үр дүнтэй, нийцтэй байж болох

Дор санал зөвлөмжийн бүлэг тус бүрийн гол агуулгыг дурдав.

2.3.1 Татварын системд тулгарч буй бэрхшээл болон түүнийг шийдвэрлэх арга замын талаар

Энэхүү санал зөвлөмжийн гол агуулгыг дор дурдав.

1. Монгол улсын төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэх явдлыг нэн тэргүүний зорилго болгохын зэрэгцээ
2. Монгол улсын алс хэтийг харсан, татвар төлөгчдийн зүгээс эсэргүүцэл аль болох бага гарах болон тэдний зүгээс нааштайгаар хүлээн авахуйц
3. Татварын хуулийн шинэчлэлт болон шинэ татварын төрөл нэвтрүүлэхтэй уялдан гарах татвар хураалтын зардлыг хамгийн доод хэмжээнд байлгах
4. Яаралтай буюу зайлшгүй өөрчлөлт хийх, шинээр нэвтрүүлэх шаардлагатай гэж үзсэн асуудлыг тусгасан болно.

Нэгэнт баталсан татварын хуулиудад судалгааны хэсгээс онцлон тэмдэглэж байсан санал зөвлөмжөөс бүрэн гүйцэд тусгагдаагүй зүйл ч байгаа тул одоогийн байдлаар Улсын Их Хурлаар хэлэлцэж байгаа Татварын Ерөнхий Хуультай хамт эдгээр шинэчлэх шаардлагатай нэмэлт өөрчлөлтийн чухал талыг бодолцож үзэн гол татварын төрлүүд дэхь нэмэлт өөрчлөлтийн талаар санал зөвлөмж боловсруулсан. Тайланд татварын гол хууль, процедурын хууль болон одоо үйлчилж байгаа бусад татварын хууль тус бүрээрх шинэчлэх шаардлагатай бодлогын талаар санал зөвлөмж гаргав.

2.3.2 Хүн амын орлогын албан татварын талаар

Хүн амын орлогын албан татвар төсвийн орлогын 10 орчим хувийг эзэлдэг бөгөөд бусад гол төрлийн татвар болох нэмэгдсэн өртгийн албан татварын 1/3, аж ахуйн нэгж, байгууллагын орлогын албан татварын 1/2 орчим хувьтай тэнцүү буюу харьцангуй бага хувийг эзэлдэг. Мөн хүн амын орлогын албан татварын орлогын 80-аас илүү хувийг дундын суутгалаар орох цалингийн татвар эзэлдэг байна.

Хүн амын орлогын албан татварын хууль нь 12 зүйл ангиас бүрддэг ба хувиараа ажил, үйлчилгээ эрхэлж орлого олдог иргэдийн хувьд татвараа өөрөө тодорхойлох систем, цалингийн орлого, хувьцааны ногдол ашиг гэх мэт орлогын хувьд дундын суутгалын систем үйлчилдэг.

Хувиараа ажил, үйлчилгээ эрхлэгчдийн дотор орлогыг нь тухай бүр тодорхойлох боломжгүй ажил, үйлчилгээ эрхлэгчдэд сар болгон тогмол хэмжээний татвар (патент) ногдуулснаар татварын тооцоо дуусгавар болдог систем эртнээс хэрэгжиж байна. Татварын ачаалалыг тэгш хувиарлахын тулд патентаар татвар төлөгчдөд ХАОАТ-ын хуульд заасны дагуу ажил, үйлчилгээний орлого, зарлагын тооцоонд үндэслэн ХАОАТ-ын хуулийн дагуу татвар ногдуулдаг болгож яаралтай өөрчлөх хэрэгтэй. Мөн малын татварыг бүх тоо толгойнд нь жишгээр ногдуулж ноолуур зэрэг өндөр орлого бүхий ноос ноолуурын борлуулалтын орлогод тусд нь ХАОАТ-ын хуулийн дагуу татвар ногдуулдаг болгож өөрчлөх хэрэгтэй. Үл хөдлөх хөрөнгө борлуулсаны орлогод 2 хувийн татвар ногдуулж байгааг өөрчилж татвар төлөх чадварыг нь харгалзан үзэж /худалдсан үнээс өртгийг хасаад гарах ашгаас нь татвар авах/ хүн амын орлогын албан татварын хувь хэмжээгээр (15%, 40%) ногдуулахаар өөрчлөх хэрэгтэй.

2.3.3 Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын талаар

НӨАТ нь дэлхийн улс орнуудад “ашигтай” татвар гэж тооцогддог нэг шалтгаан нь «татвар төлөгч худалдан авалтанд ногдох татварыг хөнгөлүүлэхэд хэрэгтэй болдог учраас түүний бүртгэл, тооцоонд худалдсан харилцагч талын борлуулалттай холбогдох баримт /нэхэмжлэх, зарлагын падаан, НӨАТ-ын падаан/ хадгалагдах тул тэднийг үнэн зөв татварын тайлан гаргахад эерэгээр үйлчилдэг гэж үздэг»-т байдаг. Мэдээж үүгээр дамжуулан бүх аж ахуйн нэгж, байгууллагын борлуулалтыг олж тогтоох боломжгүй ч цөөн тооны татвар төлөгч аж ахуйн нэгжтэй өнөөгийн нөхцөлд баримт мэдээллийн эх үүсвэр болгон ашиглах боломжтой юм. Мөн падааныг ашигласнаар тайлан бүртгэл үнэн зөв хөтлөгдөх нөхцөл бүрдэж, падааныг татвар хураалт, хяналт шалгалтын ажилд өргөн хэрэглэвэл татварын албаны үйл ажиллагааны үр ашиг нэмэгдэх тул татварын мэдээллийн тогтолцоог улам үр өгөөжтэй болгоход үүнийг хэрэглэх хэрэгтэй.

2.3.4 Албан ёсны квитанцийн системийг бүрдүүлэх талаар

Тогтоосон үнийн дүн бүхий ажил, үйлчилгээнд хэрэглэх квитанцийг хуульчлах замаар аж ахуйн нэгж, байгууллага болон иргэдийн тодорхой үнийн дүнгээс дээшхи ажил үйлчилгээний талаарх нотолгоо баримт болох квитанцийг эцсийн дүндээ улс шууд олж авах боломжтой болох бөгөөд Татварын алба татвар төлөгчийн гаргасан татварын тайлан үнэн зөв эсэхийг шууд тогтоох боломжтой болохын зэрэгцээ татварын тайлан гаргадаггүй татвар төлөгчийг амархан олж илрүүлэх, далд эдийн засгийн сектор болон бэлэн мөнгөөр арилжаа үйлчилгээ эрхлэгчдэд татвар ногдуулах, хураах ажлыг шууд, бага өртгөөр богино хугацаанд хэрэгжүүлэх боломжтой болно. Энэ үүднээс « албан ёсны квитанцийн системийг нэвтрүүлэх» талаар санал зөвлөмж гаргав.

2.3.5 Татварын ногдлыг жишгээр тодорхойлох талаар

Албан ёсны квитанцийн системийг бүрэн гүйцэд хэрэгжүүлсэн тохиолдолд ч гэсэн татвараас зайлсхийхээр завдах татвар төлөгчид мэдээж байсаар байх болно. Үүний зэрэгцээ одоогийн байдлаар татварын тооцоо хийдэггүй, татвараас зайлсхийгчид их байгаа учраас эдгээр татвар төлөгчдийн татвар ногдох орлогыг Татварын алба бодитойгоор жишгээр тогтоож, татвар ногдуулан, хураах асуудал нэн тэргүүний зорилт болон тавигдаж байгаа тул «орлогын жишиг татвар ногдуулах аргын тухай» санал зөвлөмж гаргасан.

Татвараа өөрөө тодорхойлох системд татвар төлөгч өөрөө ажил үйлчилгээтэй холбоотой анхан шатны баримт нягтлан бодох бүртгэл, санхүүгийн тайлан зэрэг бусад холбогдох бичиг баримтанд тулгуурлан татвар ногдох орлого болон татварын хэмжээг тодорхойлох ёстой. Татварын эрх тэгш байх үндсэн зарчмын үүднээс ажил гүйлгээнийхээ баримтыг бүрдүүлээггүй, бүртгэл хөтлөөгүй буюу дутуу хөтөлсөн гэдэг шалтгаанаар татвараас ангид үлдэж болохгүй нь ойлгомжтой юм. Ийм

тохиолдолд данс бүртгэлээс гадна холбогдох бусад нотолгоо болохуйц бичиг баримтанд тулгуурлан татварын ногдлыг жишгээр тогтоох бөгөөд Монгол улсын Татварын Ерөнхий Хууль, Хүн амын орлогын албан татварын хууль болон эдгээр хуульд нийцүүлэн гаргасан журамд тухайн татвар төлөгчтэй ойролцоо хвчин чадал, нөхцөл бvхий адилтгах вйлдвэрлэл вйлчилгээ эрхэлж буй татвар төлөгчтэй харьцуулах замаар татварын ногдлыг жишгээр тодорхойлно гэсэн заалт байдаг. Өнөөгийн байдлаар энэ заалтын дагуу татварын хяналт шалгалтын явцад жишгээр татварын ногдлыг тодорхойлдог.

Гэтэл жишиг татвартай холбоотой маргаан шүүхэд гарахад жишгээр тодорхойлсон татварын ногдлыг үнэн зөв эсэхийг батлах нотлогоо баримт хангалтгүй байдаг тул ихэнх тохиолдолд татварын байцаагчийн шийдвэр хүчингүйд тооцогддогийг анхаарахгүй байж болохгүй. Иймд жишиг татвар ногдуулах тодорхой аргазүйг онолын болон практик талаас нь цэгцэлж татварын байцаагч нарт зааварчилгаа болгох үүднээс гарын авлага боловсруулж технологи дамжуулах семинар зохион байгуулав.

2.3.6 Аж ахуйн нэгж, байгууллагын орлогын албан татварын талаар

Монгол улсын ААНБОАТ-ын системд татвар төлөгчийн тайлан үнэн зөв эсэхийг шалгах систем үр ашиг муутай байна гэсэн асуудал гардаг. Тодруулбал, хяналт шалгалтын объектийг сонгох болон хяналт шалгалт хийх аргазүй, хяналт шалгалтын зорилгоор мэдээ баримт цуглуулах системийг дурдаж болно. Эдгээр асуудлыг шийдвэрлэхдээ дараах зүйлд анхаарах хэрэгтэй.

- a) Хяналт шалгалтанд хамрагдах татвар төлөгчийг сонгох аргыг боловсронгуй болгох
- b) Хяналт шалгалтын бэлтгэл ажлыг сайжруулах
- c) Татвар төлөлтийн хvснэгтийг боловсруулах
- d) Татварын хяналт шалгалтын аргыг олон төрөлжүүлэх
- e) Туршлага солилцох уулзалт зохион байгуулах
- f) Баримт мэдээлэл цуглуулах оновчтой системийг бий болгох, тvvнийг үр дvнтэй ашиглах
- g) Хяналт шалгалтын байцаагчийн мэдлэг, ур чадварыг дээшлvvлэх

Мөн хүн амын орлогын албан татварын хэсэгт дурдсаны нэгэн адил аж ахуйн нэгжийн үл хөдлөх хөрөнгө борлуулсаны орлогод 2 хувийн татвар ногдуулж байгаа нь өнөөдөр Монгол улсад үл хөдлөх хөрөнгийн үнэ цэнэ нэмэгдэж байгаа, уг үл хөдлөх хөрөнгийг эзэмшигчийн татвар төлөх чадвар зэргийг бодолцож аж ахуйн нэгж байгууллагын орлогын албан татварын үндсэн хувь хэмжээгээр татвар ногдуулах талаар татварын хуулинд нэмэлт өөрчлөлт оруулах хэрэгтэй.

2.3.7 Хөх тайлангийн системийг нэвтрүүлэх талаар

Татварын тайлангаа үнэн зөв тодорхойлон цаг хугацаанд нь татвараа төлдөг татвар төлөгчдөд бусад татвар төлөгчтэй харьцуулахад олон талын хөнгөлөлт үзүүлэх замаар татвар төлөх ухамсрыг нь улам дээшлүүлэх, татварын хөнгөлөлт эдлэхийн тулд зохих цаг хугацаанд нь татвараа төлдөг татвар төлөгчдийг нэмэгдүүлэх үүднээс шилдэг татвар төлөгчдийг урамшуулах системийг нэвтрүүлэх талаар санал зөвлөмж гаргасан.

Хөх тайлангийн систем нь өдөр тутмын арилжаа гүйлгээний данс бүртгэлд тулгуурлан орлогын тайлангаа үнэн зөв гаргадаг хувиараа ажил үйлчилгээ эрхлэгч, аж ахуйн нэгж, байгууллагад данс бүртгэлгүй бусад татвар төлөгчөөс илүү хуульд заасан давуу хөнгөлөлт эдлүүлэх систем юм. Энэ нь татвараа өөрөө тодорхойлдог системийг өргөн хэвшүүлэхэд нэлээн үр дүнтэй арга болохын хувьд ач холбогдол их байдаг.

Гэтэл Монголын татвар төлөгчдийн данс бүртгэл хөтлөж байгаа байдлаас харахад гадаадын хөрөнгө оруулалттай буюу хамтарсан аж ахуйн нэгж, байгууллага болон улсын үйлдвэр зэрэг том аж ахуйн нэгж зарим нэг жижиг дунд үйлдвэрийг эс тооцвол ихэнхи татвар төлөгчид бүх ажил гүйлгээгээ данс бүртгэлд тусгаж, тайлангаа хугацаандаа гаргаж хэвшээгүй байдаг.

Иймд хөх тайлан гаргах татвар төлөгч хөх тайлангийн онцгой хөнгөлөлт зэрэг давуу эрхийг үр ашигтай гэж үзэн эдгээр хөнгөлөлтийг эдлэх сонирхолтой байхуйцаар татварын орчинг боловсронгуй болгох асуудал чухлаар тавигдах болно. Мөн данс бүртгэл хөтөлдөггүй татвар төлөгчид татварыг жишгээр ногдуулах аргаар татвар ногдуулах ажлыг улам боловсронгуй болгож данс бүртгэлгүй гэсэн шалтаг гарган татвараас зайлсхийх боломжгүй, харин ч данс бүртгэл хөтлөхгүй бол ашиггүй гэж ойлгогдохуйц түвшинд татварын хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй. Үүнтэй уялдаад аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдийн татвар төлөх ухамсрыг дээшлүүлэхийн тулд татварын байгууллагын мэдээлэл сурталчилгаа болон нягтлан бодох бүртгэлийн мэдлэг, данс бүртгэл хөтлөлтийн талаарх сургалтыг эрчимжүүлж тодорхой үр дүнд хүрсэний үндсэн дээр хөх тайлангийн системийг нэвтрүүлэх нь зүйтэй.

2.3.8 Орлогыг нь тухай бүр тодорхойлох боломжгүй ажил, үйлчилгээ хувиараа эрхлэгчдэд ногдуулах албан татварын талаар

Хүн амын орлогын албан татварын хуулинд татварын эрх тэгш зарчим алдагдсан байгааг засч залруулах талаар санал зөвлөмж гаргав. Орлогыг нь тухай бүр тодорхойлох боломжгүй ажил, үйлчилгээ хувиараа эрхлэгчдэд татвар ногдуулах арга нь татварын ачааллыг эрх тэгш хувиарлах зарчимд тохиромжгүй, олон сөрөг үр дагавар бүхий систем тул яаралтай хүчингүй болгож ХАОАТ-ын хуулийн дагуу татвар ногдуулах талаар санал зөвлөмж гаргасан. Гэхдээ уг хуулийг шууд хүчингүй болгох нь татвар төлөгчийн татвар төлөх ухамсар, татварын мэдлэг хомс, данс бүртгэл хөтлөж хэвшээгүй, татварын албаны бүтэц энэ өөрчлөлтөнд бэлэн бус зэрэг олон бэрхшээлтэй асуудал байгаа юм. Хэдийгээр татварын эрх

тэгш зарчим алдагдаж байгаа боловч тодорхой хэмжээгээр төсөвт орлого оруулдаг уг татварын хуулийг шууд халахад хүндрэлтэй. Иймд энэ бүлэгт хойшид уг системийг бүхэлд нь халахын өмнөх шилжилтийн шатанд өөрчлөх шаардлагатай дор дурдсан зарим асуудлын талаар санал зөвлөмж гаргав.

- a) Одоо үйлчилж байгаа хуульд заасан ажил, үйлчилгээний төрлийг багасгаж патентийн хэмжээг бодит байдалд тохируулан өөрчлөх
- b) Патентийн төлбөрийг жилийн урьдчилсан татвар хэлбэрээр төлүүлж жилийн эцэст тооцоо хийх
- c) Одоо үйлчилж байгаа хуулийн тайлбар, патентийн төлбөртэй харьцуулахад их хэмжээний ашиг бүхий ажил, үйлчилгээ эрхэлдэг иргэнийг орлогыг нь тухай бүр тодорхойлох боломжгүй ажил, үйлчилгээ хувиараа эрхлэгч иргэнд оруулж тооцохгүй, ХАОАТ-ын хуулиар татвар ногдуулах

2.3.9 Татварын бүртгэлийн системийн талаар

Зохих түвшинд төсвийн орлогыг хангахын тулд татварын албаны үйл ажиллагааг өөрчлөн шинэчлээд зогсохгүй иргэн болон аж ахуйн нэгж, байгууллагад татварын нягтлан бодох бүртгэлийн тогтолцооны талаар өргөн хүрээний мэдлэг олгох, нарийн дадлага сургалт явуулах шаардлагатай тул энэ асуудлаар санал зөвлөмж гаргав.

Татварын алба цуглуулах ёстой татвараа бүрэн гүйцэд цуглуулж чаддаггүй нэг шалтгаан нь татвар төлөгчийн нягтлан бодох бүртгэлийн талаарх мэдлэг хомс байдагтай холбоотой. Монгол улсын Засгийн газар татвар төлөгчдөд давхар бичилтийн системийн дагуу нягтлан бодох бүртгэл хөтлөхийг зөвлөдөг. Иймд давхар бичилтийн системээр данс бүртгэл хөтлөж хэвшүүлэх, санхүүгийн тайлан боловсруулах, ерөнхий дэвтрээс эхлээд бусад данс бүртгэлийг хөтөлж, хадгалах талаар сайтар зааварчилж шаардах хэрэгтэй. Татвар төлөгчийн нягтлан бодох бүртгэлийн мэдлэгийг өргөжүүлэхийн тулд загвар болгон судалгааны хэсгээс анхан шатны нягтлан бодох бүртгэлийн сурах бичиг боловсруулаад байна. Татвар төлөгчийн мэдлэг ухамсар дээшилж, данс бүртгэл хөтлөж хэвшвэл орлогыг нь тухай бүр тодорхойлох боломжгүй ажил, үйлчилгээ хувиараа эрхлэгчдэд ногдуулах албан татварын тухай хууль зэргийг шинэчлэн өөрчилж татвар төлөгчдөд тэгш бус ханддаг явдал засрах болно.

Татварын мэргэшсэн нягтлан бодогчийн систем нэвтрүүлэх нь татварын албаны ажилтаны ухамсрыг дээшлүүлэх нэг арга болох бөгөөд татварын байцаагчийн тэтгэвэрт гарсаны дараах амьдралын болон нийгмийн баталгааг хангахад нөлөөлөх болно. Үүний зэрэгцээ төсвийн орлогыг нэмэгдүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлнэ. Энэхүү системийг нэвтрүүлснээр татвар төлөгчдийн дунд нягтлан бодох бүртгэлийн систем төлөвшөөгүй байгаагын улмаас татварын бүх шатны албадын үйл ажиллагаа, татварын хуулийн хэрэгжилтэнд тулгардаг бэрхшээлийг арилгах боломжтой болно. Татвар, нягтлан бодох бүртгэлийн мэргэжилтэй татварын мэргэшсэн нягтлан бодогч татвар төлөгчийн хүсэлтийн дагуу түүний татварын тайланг

боловсруулах болон бусад татвартай холбоотой бүх үйл ажиллагаанд оролцвол татварыг тооцоо сайн хийгдэж, татвар хугацаандаа төлөгдөж, төсвийн орлого нэмэгдэх нь дамжиггүй юм.

2.3.10 Хэрэг бүртгэлийн системийн талаар

Зөрчил гаргасан татвар төлөгчийг шийтгэж сэрэмжлүүлэх үүднээс эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх систем болох татварын хэрэг бүртгэлийн системийн талаар Монгол улсын өнөөгийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийж бэрхшээлтэй асуудлыг олж тогтоон эдгээр асуудлыг шийдвэрлэх арга замын талаар санал зөвлөмж гаргав.

Хэрэг бүртгэл нь татварын хяналт шалгалтын хамгийн хүчтэй арга бөгөөд хэрэг бүртгэлийг шалгалтанд хамрагдах татвар төлөгчийг ухуулж ойлгуулж чадахуйцаар нарийн бүрэн гүйцэд хийх нь чухал байдаг. Мөн хэрэг бүртгэлийн үр дүнгийн талаар шүүх, хуулийн байгууллагаас итгэл олж авахуйц хариуцлагатай шийдвэр гаргах туршлага, байр суурь бүхий албан тушаалтаны удирдлаган дор хамгийн шилдэг хяналт шалгалтын байцаагч нараас бүрдсэн зохион байгуулалттайгаар хэрэг бүртгэлийн ажлыг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

2.3.11 Татварын маргааныг шийдвэрлэх талаар

Монголд татварын байгууллага татвар ногдуулалт, татварын хяналт шалгалт болон татвар хураалтын үйл ажиллагааны талаар татвар төлөгч шүүхэд гомдол мэдүүлсэн тохиолдолд ялагдах явдал олон байдаг. Аливаа татварын маргааныг шийдвэрлэх гол үүд хаалга болох татварын хууль тогтоомжинд заасан эрх үүрэг, хуулийн заалтыг зөрчсөн хэрнээ татвар төлөгч шүүхэд гомдол мэдүүлж татварын алба ялагддаг тохиолдолд байдаг. Эдгээр нөхцөл байдлаас үүдэн татварын маргаан шийдвэрлэх арга замыг боловсронгуй болгох талаар дараах санал зөвлөмжийг гаргав.

- a) Татварын байгууллага, татварын байцаагчийн хууль ёсны эрхийг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ холбогдох хууль тогтоомжийн бүрхэг зүйл ангийг боловсронгуй болгох хэрэгтэй.
- b) Батламж нотолгоо гаргах чадварыг нэмэгдүүлэх хэрэгтэй. Татварын байцаагч зайлшгүй бодит баримтан дээр тулгуурлаж түүнийг лавшруулан судлах замаар хяналт шалгалт хийж татвар төлөгч хуурмаг тайлан гаргасан, татвар ногдох орлогоо багасгаж мэдэгдсэн зэрэг зөрчлийг заавал холбогдох нотлох баримтаар батлаж байх ёстой. Аргагүй шалтгаанаар жишиг татвар ногдуулахдаа маргаан үүссэн тохиолдолд ялагдахгүй байхуйц аргыг сонгож татвар ногдуулах хэрэгтэй бөгөөд ийм жишиг татварын аргазүйг ҮТЕГ яаралтай судалж үзэн нэвтрүүлэх хэрэгтэй.
- c) Татварын маргаан таслах зөвлөлийн үйл ажиллагааг өргөжүүлэх хэрэгтэй. Татварын маргаан таслах зөвлөл аливаа маргааныг шийдвэрлэхдээ дараагийн шатанд татвар төлөгч шүүхэд гомдол мэдүүлж болзошгүй гэдэг үүднээс

нарийн судлах хэрэгтэй. Ийнхүү маргаан таслах зөвлөлийн шийдвэр гарсаны дараа шүүхэд мэдүүлэхээр заасан тохиолдолд уг зөвлөлийн байнгийн гишүүнд Хууль зүй, дотоод хэргийн яам болон шүүх хуулийн байгууллагын ажилтанг оруулах хэрэгтэй.

- d) Татварын алба шүүх хуулийн байгууллагатай хамтарсан (Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Дээд шүүх) байнгийн ажиллагаатай зөвлөл яаралтай байгуулах хэрэгтэй.

2.3.12 Авилгалаас урьдчилан сэргийлэх систем

Авилгал авах хамгийн түгээмэл хэлбэр нь шан харамж авч ногдуулах татварын хэмжээг багасгах явдал юм. Ийнхүү шан харамж авдаг гол шалтгаан нь татварын байцаагчийн ёс суртахууны доголдоос илүүтэйгээр тэдний цалин хөлс бага байдагтай холбоотой. Иймд байцаагчийн ёс суртахууныг дээшлүүлэхийн зэрэгцээ тэдний цалин хөлсийг нэмэгдүүлэх асуудлыг нэгэн зэрэг авч үзэх хэрэгтэй. Иймд авилгалаас урьдчилан сэргийлэх бодлогын талаар дараах 3 зүйлийн санал зөвлөмж гаргав.

- a) Татварын байцаагчийн цалин хөлсийг нэмэгдүүлэх
- b) Авилгалтай холбоотой мэдээлэл шалгах ажилтан томилон ажиллуулах
- c) Татварын байцаагчдийг тогтоосон хугацаанд сэлгэн ажиллуулах системийг боловсронгуй болгох, татварын мэргэшсэн нягтлан бодогчийн системийг нэвтрүүлэх

2.3.13 Татвар төлөлтийн орчинг бүрдүүлэх нь

Татвар төлөгчийн боловсрол болон татварын зар суртчилгааны талаарх нэмэлт санал зөвлөмжүүдийг тусгасан болно.

A Татварын боловсрол

- 1) Татвар төлөх үүргийн ухамсрыг зөвхөн татвар төлөгчдийн хүрээнд бус нийт ард иргэдэд төлөвшүүлэх ёстой. Монгол улсын алс ирээдүйд чиглэсэн татварын сургалтын төлөвлөгөө боловсруулж, бага, дунд сургууль болон их дээд сургуульд татварын боловсрол олгох сургалтыг тасралтгүй оруулах нь зүйтэй. Татвар төлөгчийн эрх болон үүргийн талаар ирээдүйн татвар төлөгч болох хүүхэд залууст сурах бичгээр дамжуулан төрийн хэмжээнд энэхүү боловсролыг олгох шаардлагатай. Татварын боловсрол гэдгээр зөвхөн төлөх татварын хэмжээг тооцох бүртгэл тооцооны аргыг заах төдий бус энэ нь ардчилсан нийгмийг хөгжүүлэхэд татвар ямар үүрэг роль гүйцэтгэх зэрэг олон зүйлийг хамрах юм. Иймээс татварын боловсролыг төр нийгмийн тогтолцооны сургалтын нэг хэсэг болгон авч үзэх хэрэгтэй.
- 2) Татварын холбогдолтой төрөл бүрийн судалгааны төвшинг дээшлүүлэх талаарх арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх хэрэгтэй байна. Энэ нь өнөөгийн татварын системийг боловсронгуй болгоход шууд хамааралтай арга

хэмжээ болж өгөхөөс гадна дээрх арга хэмжээнд зайлшгүй шаардлагатай, зүйрлэж хэлбэл татварын боловсролын төлөө хийх дэд бүтцийн шинжтэй хөрөнгө оруулалт юм.

- 3) Засгийн газрын аппаратанд татварын судалгааг хөгжүүлэх ажлыг хариуцах хэлтэс (Зөвлөлийн эрх мэдэл бүхий байгууллага байсан нь илүү тохиромжтой. Тодорхой нэг судалгаа хийх тохиолдолд төслийн баг бүхий уян хатан тийм байгууллага ч байж болох юм.) байгуулахыг санал болгож байна.

В Татвар төлөгчдөд зориулсан зар суртчилгаа

- 1) Ердийн хүмүүсийн татварын талаарх мэдлэг сонирхлыг дээшлүүлэх үүднээс ҮТЕГ-аас хэвлэл мэдээллийн байгууллагад мэдээллийг зохион байгуулалттайгаар өгөх замаар татвар төлөх ухамсрыг дээшлүүлэх тал дээр нухацтай арга хэмжээ авах хэрэгтэй байна. Тухайлбал, тодорхой мөнгөн дүнгээс дээш хэмжээний татвар төлсөн татвар төлөгч болон татвараас зайлсхийгчдийг мэдээлж болох юм.
- 2) Шинээр татвар төлөгчөөр бүртгүүлсэн иргэдэд жилийн (улиралд нэг удаа) хугацаанд татварын төрөл тус бүрээр татварын сургалт явуулж байхыг процессын хуулинд заан өгч, тус сургалтын хамт ҮТЕГ-аас зар сурталчилгааны ажлыг шууд хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.
- 3) Татварын талаар зөв зүйтэй ойлголт бүхий татвар төлөгчдийг төлөвшүүлэн зохион байгуулж, татвар төлөх ухамсрыг дээшлүүлэх бодлого хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.

Дээр дурдсан санал зөвлөмжийг Монгол Улсын Засгийн Газар түргэн шуурхай хэрэгжүүлсэн тохиолдолд бага өртөг, зардлаар богино хугацаанд татварын орлогыг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ татварын эрх тэгш зарчмыг хангаж татварын суурийг нэлээн өргөжүүлэх боломжтой болох тул ойрын хугацаанд хэрэгжүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээ авах хэрэгтэй.

3 Цаашид шийдвэрлэх шаардлагатай асуудлын талаар

Монгол улсын тухайд дараах хэд хэдэн өвөрмөц онцлогтой.

- (а) Хүн амын тоо цөөн, ойролцоогоор 3 сая хүн амтай.
- (б) Иргэд, аж ахуйн нэгж болгон улсаас олгосон тогтоосон дугаартай.
- (в) Татвар төлөгчдийн ухамсар маш сул. Гэхдээ иргэдийн оюуны түвшин харьцангуй өндөр тул зөв арга хэрэглэвэл татварын шинэ арга хэмжээ хэрэгжүүлэхэд хялбар. Үүнийг үл хөдлөх хөрөнгийн албан татварын хуулийг шинээр нэвтрүүлсэн байдлаас харахад ойлгомжтой юм.
- (с) Далд эдийн засаг бодитоор оршиж байгаа боловч зохион байгуулалттай хэлбэрт ороогүй.

Дээр дурьдсан өвөрмөц онцлогийг харгалзан Монгол улсын төсвийн орлогыг бэхжүүлэхийн тулд татвар ногдуулалтын адил тэгш байдлыг хангасны үндсэн дээр бүх төрлийн татвар ногдуулалт, хураалтыг шууд хямд зардал, хялбар аргаар богино хугацаанд хэрэгжүүлэх боломжийг бүрдүүлэх нийт татвар төлөгчдийг хамруулсан албан ёсны квитанцийн системийг бий болгон шуурхай нэвтрүүлэх ёстой.

Дараа нь албан ёсны квитанцийн системийг нэвтрүүлсэн тохиолдолд ч татвараас зайлсхийгч этгээд ямарч нийгэмд байдаг учраас шүүхээр ороход ч ялж гарч чадахуйц жишгээр татвар ногдуулах системийг шуурхай нэвтрүүлэх ёстой.

Эцэст нь хүн амын орлогын албан татвар болон аж ахуйн нэгж байгууллагын орлогын албан татвар дахь үл хөдлөх хөрөнгө борлуулсны орлогод ногдуулах татварыг тусгай хувь хэмжээгээр тогтоох бус тус тусын хуулинд заасан татварын үндсэн хувь хэмжээгээр ногдуулахаар татварын хуулинд өөрчлөлт оруулах ёстой. Монгол улс, ялангуяа Улаанбаатар хотод үл хөдлөх хөрөнгийн үнэ өсч байна. Үнийн өсөлт дөнгөж эхэлж байгаа энэ үед хөдөлмөрийн бус орлого гэсэн утгаар нь хамгийн багаар гэхэд татварын хуулинд заасан үндсэн хувь хэмжээгээр татвар ногдуулах ёстой. Худалдаж аваад богино хугацаанд борлуулсны орлогод таварын үндсэн хувь хэмжээнээс илүү хэмжээгээр татвар ногдуулах тухай ч судалж үзэх шаардлагатай.

JICA